

ЧИТАЛИЩАТА И УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ГРАДОВЕТЕ

Гл. ас. д-р Силвия Димитрова
Катедра „Управление и администрация“
Икономически университет – Варна
Светослав Стойчев
НЧ „Напредък-1901“ - гр. Разград

Резюме

Докладът разглежда читалище „Напредък 1901“ - гр. Разград и приносът на неговата дейност за постигането на целите за устойчиво развитие. Основно той се проявява относно национална идентичност и самосъзнание, опазване и популяризиране на наследството, представяне на местната култура в и извън страната, равен достъп до културата, социално сближаване и образоването на гражданите. След културните резултати, най-видими са социалните трансформации (социално включване, равенство на половете, между поколенията и др.).

Ключови думи: читалище, политики за устойчиво развитие, културни дейности.

CULTURAL INSTITUTIONS AND SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT

Chief assist. prof. Silviya Dimitrova, PhD
Department of Management
University of Economics - Varna
Svetoslav Stoychev

Abstract

This paper considers the "Napredak 1901" Chitalishte - Razgrad, typical bulgarian cultural institution, and the contribution of its activity towards the Sustainable Development Goals' achievement. Generally, its contribution is about protecting the heritage (11.4, 11.7) and population's education (4.7). The most visible transformations are regarding cultural results (advancement of community wellbeing through citizens' active participation in artistic and cultural consumption) and social (social inclusion, gender equality, between gener-

ations, etc.).

Key words: chitalishte (cultural institution), sustainable development, cultural activities, SDGs.

Въведение

Мястото на културата в процеса на развитие е безспорно днес, подчертано от редица официални документи на ЮНЕСКО, Световната банка, Европейския съюз и др. Културата е важен фактор на развитието и води до него, като гарантира устойчивост. Тя допринася за това в области, определени като 5 Ps: хора, планета, просперитет, мир и сътрудничество¹. Тя осигурява ефективността на действията в други сектори и области на политиката като насърчава чувството за принадлежност и допринася косвено за по-широките стремежи към мир, социално приобщаване, основни свободи и културно многообразие.

Днес повече от половината от населението на света живее в градска среда и през последните десетилетия градовете се превръщат в значими участници в насърчаването на политиките за устойчиво развитие. Културата, включваща наследство (материално и нематериално) и творческите индустрии, играе ключова роля за развитието на градовете, неразделна част от тяхната идентичност и подкрепяща тяхната динамика като центрове на икономическо развитие. Като възобновяем ресурс тя допринася за качеството на живот на своите жители, подпомага социалното сближаване, смекчава негативите на прекомерната урбанизация, привлича туристи и инвестиции, осигурява зелени, локални, стабилни и достойни работни места. Културата е ключов инструмент за насърчаване на устойчивото градско развитие чрез запазване на градската идентичност и околната среда, привличане на дейности и посетители, насърчаване

¹ От англ. език people, peace, planet, prosperity, partnership. UNESCO. Culture for the Agenda 2030. 2018

на развитието на творческата икономика и на качеството на живот².

Инвестициите в културни институции и дейности ще подпомогнат творческата икономика и по-нататъшно насърчаване на устойчивото градско развитие. Културата прави градовете привлекателни, творчески и устойчиви чрез популяризиране на уникалната идентичност, традиции и културни продукти и услуги в даден регион. Място, където тези проявления на културата се наблюдават и представят разнообразие от регионално специфични културни модели за устойчиво развитие в България, са читалищата.

Целта на доклада е да покаже по какъв начин дейността на едно читалище спомага за постигането на устойчивите цели и превръщането на градовете в устойчиви населени места. Изследва се как културата на участието, изкуствата на общностите и творческата дейност като цяло на местните граждани допринася за целите за устойчиво бъдеще на малките и средните градове.

Цели за устойчиво развитие и ролята на културата за тяхното постигане

Новата програма на ООН за устойчиво развитие “Дневен ред 2030”, състояща се от 17-те Цели за устойчиво развитие (SDG), е универсален план за действие, който да трансформира света до 2030 г. Приети с единодушие от държавите - членки на ООН през септември 2015 г., SDG са споделен набор от стремежи за постигане промяна на глобално, национално и местно ниво. Те възприемат логиката и духа на Целите на хилядолетието за развитие (MDG) като включват нови теми (градовете) и възприемат подход, който разглежда околната среда, икономиката и обществото като вградени системи. Новите Цели на устойчиво развитие и техните 169 подцели надграждат старите Цели на хилядолетието и довършват това, което те са започнали. Насочени към първопричините на бедността и към

² UNESCO. Global Report on Culture and Sustainable Urban Development. Concept note.

универсалната нужда за развитие, което е подходящо за всички хора по света, те са с по-широк обхват. Заедно интегрират и балансират трите стълба (измерения) на устойчивото развитие - икономически, социален и екологичен. Страните се ангажират да насърчават межкултурното разбирателство, толерантността, взаимното уважение и етиката на глобалното гражданство и споделената отговорност. Признават се природното и културното разнообразие на света и фактът, че всички култури и цивилизации могат да допринесат за устойчивото развитие и са от решаващо значение за него³.

"Дневен ред 2030" предоставя нови пътища за интегриране на културата в политиките за социално и икономическо приобщаване и устойчивост на околната среда с новаторски решения. UNESCO гарантира, че ролята на културата се признава посредством повечето от целите за устойчиво развитие, включително тези, насочени към качествено образование, устойчиви градове, околна среда, икономически растеж, модели за устойчиво потребление и производство, мирни и приобщаващи общества.

От културното наследство до културните и творческите индустрии, пряко и косвено тя подпомага устойчивото развитие във връзка със следните цели (вж.табл.1):

Таблица 1

Принос на културата за целите на устойчиво развитие

Цел	Подцел
2. Край на глада, постигане сигурност на хранителните доставки и устойчиво земеделие	2.4. Устойчиво селско стопанство и хранителни доставки
3. Осигуряване на здравословен живот и насърчаване на благосъстоянието за всички хора на всички възрасти	

³ United Nations General Assembly. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, p.6-10.

<p>4. Осигуряване на приобщаващо и справедливо качествено образование и насърчаване на възможностите за учене през целия живот за всички</p>	<p>4.4. Значително увеличаване на броя на младежите и възрастните, които притежават различни умения</p> <p>4.5. Премахване на различията между половете в образованието и осигуряване на равен достъп до всички нива на образование и професионално обучение за уязвимите лица, включително хората с увреждания, коренното население и децата в уязвимо положение</p> <p>4.6.. Постигане на грамотност</p> <p>4.7 Да се гарантира, че всички обучаващи се придобиват необходимите знания и умения за насърчаване на устойчивото развитие, вкл. чрез обучение за устойчиво развитие и устойчив начин на живот, права на човека, равенство между половете, насърчаване на култура на мир и ненасилие, културното разнообразие и приноса на културата за устойчивото развитие</p>
<p>5. Постигане на равенство между половете и овластяване на всички жени и момичета</p>	<p>5.5. Осигуряване на пълноценно и ефективно участие на жените и на равни възможности за лидерство на всички нива на вземане на решения в политическия, икономическия и обществен живот</p> <p>5с Равенство на половете</p>
<p>6. Гарантиране наличието и устойчивото управление на водата и канализацията за всички</p>	<p>6.6. Защита и възстановяване на свързаните с водата екосистеми, включително планини, гори, влажни зони</p>
<p>8. Насърчаване на устойчив, приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна заетост и достойна работа за всички</p>	<p>8.9. Устойчив туризъм и заетост</p>
<p>10. Намаляване на неравенствата в и между страните</p>	<p>10.а Прилагане на принципа на специално и диференцирано третиране за развиващите се страни</p> <p>10.2. Овластяване и насърчаване на социалното, икономическото и политическото приобщаване на всички, независимо от възрастта, пола, увреждането, расата, етническата</p>

	принадлежност, произхода, религията или икономическия или друг статут
11. Превръщане на градовете и населените места приобщаващи, безопасни, жизнени и устойчиви	<p>11.1. достъп на всички до адекватно, безопасно и достъпно жилище и основни услуги</p> <p>11.3. подобряване на приобщаващата и устойчива урбанизация</p> <p>11.4 Да се засилят усилията за опазване и опазване на световното културно и природно наследство</p> <p>11.7 Осигуряване на универсален достъп до безопасни, приобщаващи и достъпни зелени и обществени пространства, по-специално за жени и деца, възрастни хора и хора с увреждания</p> <p>11b</p>
13. Предприемане на неотложни действия за борба с изменението на климата и неговото въздействие	13.1. Гъвкавост на предизвикани от климата бедствия
14. Опазване и устойчиво използване на океаните, моретата и морските ресурси за устойчиво развитие	<p>14.5. Запазване на крайбрежни области,</p> <p>14.7. Устойчива употреба на морски ресурси</p>
15. Защита, възстановяване и насърчаване устойчивото използване на наземните екосистеми и горите	15.1. Устойчиво използване на екосистеми
16. Насърчаване на мирни и приобщаващи общества за устойчиво развитие, осигуряване на справедливост за всички и изграждане на ефективни, отговорни и приобщаващи институции на всички нива	<p>16.4. Откриване и връщане на откраднати ценности,</p> <p>16а. Превенция на насилие, тероризъм и престъпления, 16.7, 16.10</p>
17. Засилване средствата за прилагане и съживяване на глобалното партньорство за устойчиво развитие	17.4, 17.16 Партньорства 17.17 Публични, частни и граждански Партньорства, 17.9

Най-важните подцели, които културата подкрепя са **11.4** (Опазване на културното и природно наследство), **4.7** (Образование за културно разнообразие и мир); нематериалната култура в **2.4** (селскостопански практики); културното многообразие в **8.3, 4.4; 5с; 16.7; 16.10; 10а, 11.1, 11.3; 11б**.

Като се основава на цел 11, инициативата "Култура за устойчиво градско развитие" обединява националните и местни правителства, университети и изследователски центрове, НПО и участници от гражданското общество от цял свят⁴. На практика, страните приемат различни мерки за представяне ролята на културата в стратегиите за устойчивото развитие. Първата група мерки са за интегриране на културата в планирането на националното развитие. Втората група са мерки, специално предназначени за постигане на икономически, социални, културни и/или екологични ползи, по-специално облекчаване на бедността, социално приобщаване, услугите за младите хора и възрастните хора⁵, художествени или културни резултати, екологични подобрения и др. На следващо място са мерките, специално предназначени да осигурят справедливост, недискриминация и равнопоставеност между половете при достъпа до културни ресурси и участието на населението и сред групите в неравностойно положение⁶ или маргинализирани групи.

Приносът на читалище "Напредък 1901" - гр. Разград за устойчивото развитие на града

Община Разград е сърцето на част от България, наречена Лудогорие – земя на древни цивилизации и култури, исторически дадености и богати традиции. Читалище „Напредък 1901”– гр. Разград е модерен център за култура, информация и услуги, гъвкава

⁴ UNESCO. Culture urban future. Global Report on Culture for Sustainable Development. 2016, p.16-17.

⁵ Включително България, вж. UNESCO. Reshaping Cultural Policies. 2015, p.155-157.

⁶ Пак там, с.155.

система, която е в състояние да поема нови функции и отговорности; да обединява старите и новите форми на работа. Мисията на читалището е да създава и разпространява духовни ценности чрез развиване на творческите способности и задоволяване на културните потребности и интереси на населението, както и чрез изграждане на добри обществено-полезни партньорства. Целите се свеждат до: развитие и обогатяване на културния живот, социалната и образователна дейност в населеното място; запазване на националните и местни традиции и обичаите от капанския регион; разширяване знанията на местното население и приобщаването им към ценностите и постиженията на науката и културата; възпитаване и утвърждаване на национално самосъзнание. Основните дейности на читалищата са уредени в Закона за народните читалища⁷. Читалището работи в тясна връзка с училища, културни институции, обществени и стопански организации, извършващи и подпомагащи културно-просветната дейност⁸.

Читалището си остава мястото, в което любителското творчество е най-силно застъпено. В голямата си част това са основно фолклорни състави – танцови и музикални ансамбли, групи за изворен фолклор, певчески групи. Засилен интерес се наблюдава и към музикалните школи, в които се изучават редица инструменти, както и към певческите и хорови формации. Не на последно място, той съществува и към любителските театрални формации, школите по класически и модерни танци, както и по изобразително и приложни изкуства. От няколко години към читалището се разкриват и спортни школи. От значение е да се отбележи обстоятелството, че в читалището по своята същност се развива любителското творчество. Различните формации, школи, кръжоци и клубове не дават степен

⁷ ЗНЧ, чл.4, ал.2, обн. ДВ. бр.89/1996г., посл.изм. ДВ. бр.7/2018 г.

⁸ НЧ „Напредък 1901“ Разград е подписало партньорство с няколко училища, община Разград, Общински културен център, НЧ „Развитие 1901“ Разград, Областна администрация Разград, Дирекция Бюро по труда Разград, Русенски университет „Ангел Кънчев“, филиал Разград и други.

на образование, а само предоставят необходимите знания и умения, които на един следващ етап получават завършен вид в професионални организации и структури. При направен профил на възрастта на участниците може да се забележи тенденцията на присъствие основно на младото поколение, предимно младежи в учаща се възраст. Присъствието и участието на хора в активна работна възраст се наблюдава основно в танцовите формации и то предимно фолклорни. В групите за изворен фолклор и стари градски песни преобладават хората в пенсионна възраст. Всичко това предопределя и характеристиката на посещаемост на читалището, както и на развитието на отделните форми на любителско творчество.

В НЧ "Напредък-1901" библиотечната дейност е една от основните. В основни линии тук предопределящ фактор е местоположението на библиотеката и нейната физическа достъпност. Със съвременния облик на библиотеката, читалището е привлекателно за различните поколения: ученици, студенти, работещи и пенсионери. Провеждат се безплатни курсове по компютърна грамотност, а таксите за ползване на компютрите и техниката са минимални. Взето е решение потребителите на библиотеката, народните танци и другите участници в самодейните колективи да заплащат еднократно в годината членски внос в размер на 4,00лв. за работещи и 2,00лв за пенсионери и деца. Посетителите в Клуба по български народни хора заплащат за услугата след всеки час по 2,00 лв. Учениците в Детската вокална школа плащат по 20,00 лв. месечно, а децата и възрастните посещаващи Школата по народни инструменти заплащат 25,00 лв. месечно⁹.

Във връзка с опазване на нематериалното наследство се извършва събиране и разпространяване на знания за родния край, т.нар. краеведческа дейност, много силно застъпена в читалището. Голямата част от събраните знания са основа за различни по своя

⁹ Решението за сумите се взема от Общото събрание и Читалищното настоятелство и се коригира веднъж годишно в началото на календарната година.

вид и обем музейни сбирки и колекции. Краеведческата дейност тук е основно до събиране на сведения за родния край и популяризирането им основно сред младото поколение. Неговото присъствие и участие е широко застъпено.

Следва да отбележим, че сред ползвателите на читалищните услуги са и деца и възрастни от малцинствени групи (турци, роми, арменци и др.), както и такива в неравностойно положение. Показателен обаче е и фактът, че се наблюдава доста широк диапазон във възрастовите граници на читателите. Потребителите на услугите се откриват във възрастовия диапазон от 5 до 87 годишни. На базата на направени наблюдения може да се направи следния профил: 45 % от посещаващите читалищната библиотека са учащи се; 25 % са работещи; 35 % са пенсионери. При читателите се наблюдава голям превес към жените. Едва 1/3 от потребителите на библиотечните услуги са мъже. При танцовите формации нещата са по различни. При децата до 15 години посещаемостта е изравнена по полово отношение. При по-големите до 18 години, както и в ансамбъла за работещи самодейци, превес отново вземат жените. Оказва се, че те имат по-голямо желание и свободно време за такъв тип занимания и интереси. При колективите за изворен фолклор, в които основно участват хора в пенсионна възраст, жените са с пълно мнозинство. Единствено в два от кръжоците в читалището мъжете преобладават (по информационни и компютърни технологии, където от 22 потребители на услугата 17 са момчета и Детската школа по народни инструменти, където са 100%).

Деца от читалището от няколко години са представителни лица на града като част от културните делегации на Община Разград и Областна администрация в Разград в Румъния, Сърбия, Турция, Швеция и Швейцария.

През последните години обхватът на дейност на читалището се разширява. НЧ „Напредък 1901“ е партньор и на UNICEF, при което се провеждат обучения и работилници „Работилница за родители“. При тях в продължение на един творчески сезон, млади родители с

техните малки деца минават курс на обучение от квалифицирани лектори на UNICEF и обучени лица от читалището как успешно да могат да разпознават домашното насилие в семействата и да информират институциите за закрила.

Министерството на културата също допринася за разнообразяването дейността на читалището, поставяйки си следните стратегически цели: институционално укрепване на читалищата като самоуправляващи се културно-просветни граждански сдружения на основата на действащото българско законодателство; разширяване обхвата, съдържанието и партньорството за осъществяване на Национална обучителна програма, насочена към повишаване квалификацията на кадрите в читалищата и постигане на по-добър мениджмънт в тяхната работа; разширяване съдържателния и социалния обхват на читалищната дейност за привличане на по-широк кръг от населението, в това число малцинствените общности, маргинализираните групи, хората с увреждания и др. Постепенно дейността на читалището се измества от традиционната културно-просветна насоченост към покриване и реализиране и на социални проекти и програми. Това се налага най-вече с оглед нуждите на местната общност, сред която читалището развива своята дейност.

Забелязва се, че НЧ "Напредък-1901" - Разград се стреми да работи за утвърждаване на национална идентичност и самосъзнание, популяризиране на наследството, представяне на местната култура в и извън страната, равен достъп до културата, социално сближаване, образование на населението.

Неговата дейност пряко кореспондира с цели **3,4,11, 4.4, 4.5, 4.6, 4.7, 8.9, 10.2, 11.4, 11.7,12в, 16а**, като най-силна и пряка е връзката с **11.4**. Читалището основно допринася за културната (поощряване на благосъстоянието на общността чрез активно участие на гражданите в изкуството и културното потребление) и социална трансформация (намаляване на етническото напрежение; насърчаване на межкултурния диалог; сътрудничество, координация и синергия между различни заинтересовани страни на всички нива) на градовете.

Заключение

Възможностите за повишаване приноса на читалището в процеса на устойчиво развитие на града се откриват в няколко направления. Във връзка с основната дейност следва да се обмисли подобро разпределение на културните ресурси в регионален физически план с оглед избягване на неравенства в достъпа на населението. От гледна точка на физическата среда е необходимо да се обезпечи достъп до читалището и различните му зали за всички групи от населението. В по-широк план творческата дейност да бъде насърчавана като ресурс за устойчиво градско развитие и подобряване на местния поминък. Потенциал за читалището съществува и в посока на свързване на културата с устойчивостта на околната среда, а именно възприемане на устойчиви практики от институцията в ползването на енергия (напр.зелена енергия).

Използвана литература

1. UNESCO. Culture For The Agenda 2030. 2018.
2. UNESCO. Culture Urban Future. Global report on culture for sustainable development. 2016.
3. UNESCO. Global Report on Culture and Sustainable Urban Development. Concept note.
4. UNESCO. Reshaping Cultural Policies. 2015.
5. United Nations General Assembly. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015.
6. Закон за народните читалища. Обн. ДВ. бр.89/1996г., посл.изм. ДВ. бр.7/2018г.

Контакти:

Силвия Тодорова Димитрова

E-mail: silvia_dimitrova@ue-varna.bg